

BIBLICKÁ ŽENA

Jan Hanák

Genderová studia všemi silami dekonstruuji "tradiční" extrémně definované role ženy a muže. Ne vždy výslovně, ale zjevně je přisuzují křesťanství a Bibli jako jeho nejvýznamnějšímu médiu. Zdá se ovšem, že takovéto "tradiční" pojetí v biblických textech chybí. Co je důvodem této absence? Jak je žena v Bibli reprezentována? Snad alespoň nástin odpovědi se pokusí předložit následující text.

Kdo by neznal odvážné filmové zpracování biblických událostí *Poslední pokušení Ježíše Krista*, nebo prostě "věrný" přepis *Ježíš*, nebo parodický (satirický?) *Život Bryana*, nebo květinový muzikál *Jesus Christ Superstar*, nebo zajímavou inspiraci *Ježíš z Montrealu*, či nejčerstvější Gibsonovy kérygmatické¹ pašije *Umučení Krista*. Všechny mají zjevnou souvislost. Potřeba tvůrců vyrovnat se s velmi obsažným evangelním poselstvím je různá, ani jeden ze zmíněných filmů se ale nesnaží vypořádat se s ním jednou provždy. Patrně i proto, že to dost dobře nejde (důkazem může být dvoutisíciletá existence této hojně čerpané a prozatím stále nevyčerpané inspirační studnice). Někdo předkládá klasické pašije jako duchovní prožitek, jiný vyslovuje nevyslovené, ale možné, další přes vnější podobnost předkládá úplně jiné poselství, jiný paroduje, a jiný se nechává "jen" inspirovat, další předkládá slovo od slova knihu opatřenou obrázky (ovšem věrnost liteře nemusí znamenat totéž, co věrnost obsahu, a podle všeho ani neznamená). Co to naznačuje? Bible je médiem, a to nesmírně vlivným médiem, expandujícím v nejrůznějších formách a ovlivňujícím výslovně či skrytě život značné části, ne-li většiny lidí i společností v globálním měřítku. Bible je kniha o člověku a pro člověka, významně proto pochopitelně hovoří o obou jeho variantách, muži i ženě. Tento článek chce nahlédnout do role ženy, jak ji popisuje Bible ve svých zásadních textech.

Celý soubor biblických knih není primárně popisem historických událostí či něčeho podobného, nýbrž především hlásáním Božího poselství spásy vzhledem k člověku. Původní ústní forma, později zapsaná, byla zcela podřízena prvotnímu účelu mediovat ono Boží sdělení v masovém měřítku, leč zcela nemasovým způsobem, důrazem na osobní zkušenost, životní změnu adresáta. Nejméně od zrovnoprávnění křesťanství ve starověké Římské říši roku 313 (respektive 323) začíná expanze biblického poselství do všech oblastí dnes globálně hegemonní společnosti. Biblické myšlenky, zásady, tematika, symbolika etc. minimálně do středověku téměř výhradně a zcela explicitně ovládají všechny formy mediace: literaturu, výtvarné a dramatické umění. Pro někoho možná paradoxně mají majoritu i v současnosti, vedle výslovných vyjádření zejména jejich implicitní přítomnosti v tom, co se nazývá třeba evropskou kulturou, ale i v negacích biblické zvěsti, protože negace potřebuje jako "stabilní tyč, k níž se pne", to, co sama neguje.

Tradice proti rovnoprávnosti?

Genderová studia se ráda vyhraňují k takzvané tradiční roli ženy a muže. Ráda rovněž dávají rovnítko mezi "tradičním" a "křesťanským". Velmi ráda tyto role dekonstruuji. Usilovné chtění zde má, zdá se, občas převahu nad fakty, přítomnými

zejména v základním křesťanském textu Bibli. Genderová studia působí mnohdy kontraproduktivně; svou totální dekonstrukcí vytvářejí extrémní konstrukce, a to jak v postoji, k němuž se vyhraňují, tak v konečném postoji, jež vytvářejí – teoreticky zcela dekonstruovaná role ženy a muže se stává prakticky nežitelnou. Nikos Kazantzakis (autor knižní předlohy *Posledního pokušení Ježíše Krista*) v *Chudásku Božím* geniálně přirovnává život ctnosti (pravdy) k pohybu na ostří nože; každý krok, i samotné stání, silně svádí k tomu ztratit rovnováhu a spadnout, či alespoň ukročit do jedné z propastí extrému.² Gilbert K. Chesterton v *Ortodoxii* naznačuje metodu k dosažení rovnováhy: pohyb na onom pomyslném ostří nože není výsledkem kompromisu mezi extrémy, nýbrž neustálého boje mezi nimi.³ Snad by se genderová studia mohla nechat inspirovat.

Aplikace totální dekonstrukce do praxe bourá samotné spojení slov "rovnoprávnost mužů a žen", neboť kde není rozdílu mezi rody ani pohlavími, přestává existovat muž a žena, nastává věk člověka, ovšem nikoliv toho rozvětveného a bohatého (...stvořil člověka, jako muže a ženu je učinil...⁴), ale (paradoxně) unifikovaného, bezpohlavního tvora, který o svém stvoření ani nechce slyšet. Vnaší industriální řešení, pozitivistické přístupy tam, kde by měla hlava umět sklonit se před srdcem, chytrost ustoupit moudrosti.

Povrchnost obranou před záplavou informací

Důvodem jakéhosi očividně špatného "dabingu", kdy je Bibli "do úst" vkládán jiný význam, než jaký skutečně nese, je jednoznačně povrchnost, což nemá být míněno jako odsudek. Masovou společnost charakterizuje masová komunikace, která je na značném zpozvrchnění předávaných informací založena a rovněž ji všemi prostředky podporuje.

Povrchnost odlišenou od zjednodušení (tedy hluboké myšlenky očištěné od vedlejších myšlenkových větví a jazykového smetí) lze definovat i jako obranu před záplavou negativních informací nebo nezvládnutelného množství informací vůbec.⁵ V těžké životní situaci (smrt blízké osoby...) člověk mnohdy reaguje určitým zpozvrchněním útočících informací hrozících ho zavalit, dočasně rezignuje na jejich hloubku, aby vůbec přežil. Ve společnosti informací může být povrchnost reakcí na obrovské množství informací získávaných skrze masová média. Ta sama jsou kvůli mnoha faktorům (včetně minimálního prostoru jim věnovanému) často značně povrchní; povrchnost příjemců však spočívá v neschopnosti (neochotě?) kritické reflexe těchto sdělení a v jejich přijímání (snad podvědomém či do podvědomí vědomě zasunutém) nikoliv jako obrazů reality, nýbrž jako reality samé. Zpozvrchnění jako reakce na složitý (mnohdy krutý) svět. Snad i proto je povrchnost (oproti kupříkladu přírodním národům) vnímána jako příznak doby a společnosti, v níž žijeme.⁶

Povrchnost – klišé – manipulace

Takto povrchně bývá přejímána a vnímána i role křesťanství a Bible v procesu "zrovnoprávnování" žen a mužů. Nejde jen o masově komunikovaná sdělení, z nichž je zjevné, že autor ani zbla netuší, o čem mluví; což je patrné už z komických jazykových chyb, ale i z formulace otázek prozrazující plochou přípravu etc. Nejde ani o ta, v nichž si autor léčí své komplexy průzračně pomstychtivými útoky. Dokonce ani o ta, kde se autor poctivě snaží, ale nedokáže odhodit první kudrlinkaté nápady a

zůstává zase jen na povrchu. Povrchnost spočívá už v běžném slučování pojmů křesťan a křesťanství – snad křesťanstvo může být souborem křesťanů, avšak křesťanství je na jednání křesťana či křesťanstva nezávislé (někdy tomu bývá i naopak). Rovněž fundamentalistické čtení a výklad Bible, bez sebemenší exegetické⁷ znalosti,⁸ je stékáním po povrchu.

Povrchnost souvisí s klišé a to zase s manipulací. S povrchní (ne)znalostí někdy někdo řekl, že kdyby se sesbíraly všechny ostatky Svatého (Kristova) kříže, vydaly by na několik desítek křížů; z tvrzení se stalo klišé, které se nerozpakují opakovat i (jindy) chytří; manipulace zpochybňující křesťanství jako takové je zjevná; pak si dal někdo jiný tu práci, spočítal ony ostatky a zjistil, že by nevydaly ani na břevno.

Muž je hlavou ženy, žena vychází z muže – biblické výroky tohoto typu jsou povrchně, a tedy diletantsky předkládány jako důkaz, že žena podle křesťanského učení není více než oním příslovečným žebrem, což je zase důkaz neslučitelnosti křesťanství s moderní společností, jedincem, a samozřejmě s pojmem rovnoprávnost žen a mužů. Proč je to scestný způsob uvažování, je zjevné. Proč je toto uvažování i fakticky mylné, se pokusím předložit v následujícím.

Když mám kliku a nevím, co s ní

Na čtení jakéhokoliv textu staršího, než kam sahají osobní vzpomínky čtenáře, je třeba se připravit studiem soudobých jazykových prostředků, zjistit skutečný význam v textu užívaných obrátů a slovních spojení ("měl kliku"), studiem a určením užitého žánru, v případě překladu zvládnout originální jazyk (v Bibli je to hebrejšтина, aramejšтина, řečtina), nastudovat soudobou politickou situaci, přírodní podmínky, podnebí místa vzniku, významné události doby vzniku, které mohou mít v textu dopad, či na které text (i implicitně) odkazuje, seznámit se s kulturou místa a doby vzniku textu, s osobností autora textu, jeho životními zkušenostmi, povoláním, postavením etc etc. Přičemž nejstarší biblické texty v písemném zaznamenání jsou staré víc než tři tisíce a nejmladší jen o něco méně než dva tisíce let. Bible se skládá ze sedmdesáti dvou knih desítek až stovek autorů, užívá žánry od historického popisu po mravoučné příběhy, podobenství, básně. Nejen, že se to zdá nemožné, ale je to nemožné všechno zvládnout. Mnozí teologové a literární vědci se třebas jednou knihou zabývají celý život. Zdá se dobré jim naslouchat a ne vynášet příliš jednoduché soudy.

Žena Bohem stvořená

Významným faktorem pro vztah mužů a žen v biblických textech (i těch nejmladších) je dozajista prostředí jejich vzniku: šlo o patriarchální společnost, v prvokřesťanské době spjatou se značnými eschatologickými⁹ očekáváními. Stvoření člověka jako muže a ženy je přítomno už v samotné Genezi, v první zprávě o stvoření¹⁰ (celkem jsou v Bibli čtyři: dvě v Genezi, další v knize Přísloví a další lze vyvodit z narážek u proroků a v poetických knihách¹¹). Jde o výrazně symbolický text, který vykazuje znaky starého orientálního příběhu obdobné u jiných, zejména babylónských stvořitelských legend. Vedle značné literární podobnosti nese ale zásadní nové informace, které zprávu značně proměňují a dávají jí zcela do té doby nevídaný obsah.

Kupříkladu označení Boha MIDL@ DEDI (*jvh elohim*) je na samotném počátku při prvním aktu stvoření redukováno na prosté MIDL@ (*elohim*) (*jvh* – vlastní jméno Boha Izraele, které sdělil Bůh Mojžíšovi v hořícím keři, charakterizuje Boha, nejpříjemnější překlad: jsem (který jsem); *elohim* – plurál od slova *el*, bohové ve smyslu svrchovaný Bůh). Na rozdíl od jiných příběhů tak autor naznačuje, že tentokrát nejde o stvořitelské dílo jednoho konkrétního národního boha (vedle jiných alternativních), ale o Boha, který je jediný, svrchovaný, absolutní.¹² Užívané sloveso @XA (*bara* stvořit) je rezervováno výhradně pro stvořitelské dílo Boha, vyjadřuje *creatio ex nihilo* (stvoření z ničeho) pouhou myšlenkou, vůlí; oproti například babylónskému Mardukovi půlícímú netvora chaosu Tiámat, z něhož stvořil kosmos – nebe a zemi.¹³ Podrobnou exegezi textu bohužel rozsah tohoto článku neumožňuje. Nepochybně ale (což už je mimo jakoukoliv vážně míněnou diskusi) Geneze nepopisuje, *jak* Bůh stvořil člověka a svět, ale *že* to udělal a *proč*.

Důležité pro naše téma je však to, že o celou kapitolu dřív, než Geneze uvádí "tvoření ženy z žebra muže", se objevuje zásadní text o stvoření (*bara*) člověka.¹⁴ Bůh stvořil (z ničeho) podle obrazu Božího člověka (MC@ *adam*) jako muže a ženu. Výjimečné sloveso *bara* se ve verši objevuje hned třikrát. Z textu se rozhodně nedá usuzovat, že muž byl stvořen jako první. Rovněž termín *adam* (člověk) není totožný s pojmem muž, s vyloučením ženy; *adam* je totéž, co muž, totéž, co žena, totéž, co oba dva dohromady. Hromadným jménem *adam* je míněn člověk i člověčenstvo, jak naznačuje i střídání jednotného a množného čísla.¹⁵ Text se naplňuje a potvrzuje v následujícím verši, kdy Bůh *jim* požehnal a vyzval k onomu známému "plodte a množte se a naplňte zemi".¹⁶ Zajímavé je i to, že pohlavní rozlišení se tu zdůrazňuje jen u člověka, nikoliv u zvířat, přisuzuje se tomu tedy zvláštní význam. Bůh zde tvoří lidské společenství.¹⁷

Paní žebra

V souvislosti se vztahem muž-žena je mnohem populárnější druhá zpráva o stvoření.¹⁸ Právě v ní se objevuje tolik citované "tvoření ženy z žebra".¹⁹ Tento text předpokládá předchozí a nemluví přímo o samotném jedinečném aktu stvoření člověka, což je patrné už z užitých gramatických prostředků. Jde zde zejména o charakteristické sloveso *bara*, které se v tomto verši vůbec nevyskytuje. Nejde tedy o onen akt stvoření z ničeho, jak byl popisován výše. České překlady se s tím vyrovnávají různě:

Český ekumenický překlad: "A Hospodin Bůh *utvořil* z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu."

Bible Kralická: "A z toho žebra, kteréž vyňal z Adama, *vzdělal* Hospodin Bůh ženu, a přivedl ji k Adamovi."

Nová Bible Kralická: "Hospodin Bůh pak z toho žebra, které vzal z Adama, *zhotovil* ženu a přivedl ji k Adamovi."

Chamiša chumšej Tora: "A *utvořil* Hospodin Bůh ze žebra, které odňal člověku, ženu, a přivedl ji člověku."

Termín *utvořil* a *stvořil* běžnému čtenáři prakticky splývá; nejlépe, zdá se, překladatelský oříšek zvládla Bible Kralická. Vychází ze slovního kořene DPA (*b-n-h* vzdělat, vystavět, vybudovat). Snad lépe než parafrázovat je citovat biblisty par excellence ze Starozákonní biblické komise (Bič, Balabán, Heller...):

"H(ebrejské)²⁰ *cela* (RLV)²¹ je překládáno výrazem *žebro* (pl) jen na tomto místě; jinde ve S(tarém) Z(ákoně)²² značí *bok, boční stěnu* (sg, např. oltáře, truhly úmluvy, svatostánku, chrámu); zvláště obraz chrámu zde přichází v úvahu (srov. též sloveso *utvořil*, doslova *vybudoval*, příznačné pro stavění oltářů a chrámů). Muž se ženou mají být obrazem Božího chrámu. [...] Podobně slova *má kost, mé tělo* (dosl. *mé maso*) jsou ustáleným obratem vyjadřujícím vnitřní i vnější jednotu a společenství."²³

O pár řádek dále naznačují podobnost se sumerskou básní o Dilmunu, zemi nesmrtelnosti. Jedním z chorých orgánů Enkiho bylo jeho *žebro* (sumersky *ti*). Bohyně stvořená k vyléčení Enkiho žebra se nazývá *Paní žebra* (*Nin-ti*); s tím, že sumerský výraz *ti* znamená zároveň *dávat život*. Díky této slovní hříčce byla v sumerské literatuře *Paní žebra* ztotožněna s *Paní, jež dává žít*.²⁴ Snad zde lze zmínit podobnost s biblickým termínem *Eva* (*matka živých*).²⁵

Obdobně o mnoho staletí později, v novozákonní prvokřesťanské době, apoštol Pavel mluví o ženě vycházející z muže.²⁶ Užité řecký jazykový obrat naznačuje přirovnání: žena vychází z muže, jako řeka vychází z pramene. Epištolní²⁷ verš spolu s druhou zprávou o stvoření spíše než o nadřazenosti muže vůči ženě vypovídá o jejich vzájemném vztahu, provázanosti. Jiné texty hovoří o potřebě autority jako takové; ta sice je užitým jazykem připisována muži, což odpovídá době vzniku textů, ale není na muže nutně vázána. Některé podrobnosti praktického života se v apoštolských listech prvokřesťanské doby ani příliš neřeší, byly totiž marginální vzhledem k tehdejšímu očekávání brzkého vyvrcholení dějin, konce světa. Podstatná byla příprava na něj, vše ostatní, i vztahy v rodině, se řídilo dosavadním zvykem.²⁸ Navíc listy reagovaly na konkrétní události a jevy, mnohá slova byla určena konkrétním ženám a mužům, nelze je tedy vztahovat na ženy a muže obecně. Pochopitelně, že takto položené argumenty jsou (vzhledem k hloubce zmiňovaných textů) rovněž velmi povrchní, ale bude o nich ještě řeč a pro funkci nabourat představy nepoměrně povrchnější snad postačí.

Rovnoprávnost muže a ženy je v Bibli jednoznačně přítomná; novozákonní křesťanství s vydatnou starozákonní podporou znamená určitý přelom v dosavadním myšlení v této věci. (Ježíš podle vlastních slov nepřišel (Starý) Zákon zrušit, ale naplnit.²⁹) Argumentaci odporující rovnoprávnosti tedy nelze opřít o Bibli jako podstatný (téměř výlučný) zdroj křesťanského učení. Respektive lze, ale jen v rukou povrchního fundamentalisty. Což ale neznamená, že biblické texty podporují mnohé výše naznačené radikální extrémní dekonstrukční postoje genderových studií.³⁰

Manželství jako vězení?

Hojně užívanou metodou feministických aktivistických hnutí i genderových studií je kritika povinné heterosexuality. Nemá příliš smyslu hledat v biblických textech a v křesťanství zpochybnění sexuální orientace muže k ženě a ženy k muži, podstatnější (a zajímavější) je zastavit se u povinné heterosexuality jako nástroje mužské moci pro udržení (a trvalý rozvoj) nadvlády nad ženami.³¹ Institucionálním prostředkem je zde manželství. Adrienne Rich podporuje své názory o mnohdy násilném uvrhávání žen do manželství pod kontrolu mužů mimo jiné těžkostmi a často neúspěchem žen tomu odporujících a sdružujících se v nejrůznějších ženských společenstvích. Výslovně uvádí středověké bekyně, starověké lesbičanky z ženské školy kolem Sappó, africké tajné sesterské řády a čínská sesterstva odmítající manželství.³² Kupodivu nezmiňuje starobylý (a "úspěšný") institut křesťanských vdov,

poustevnic a zejména nejrůznější řeholní řády (od mnišsky kontemplativních³³ po činné). Snad proto, aby tyto příklady nenarušily její jinak jednotlivý koncept povinného manželství. Rovněž zmíněné bekyně nelze považovat za jednoznačně odsuzované soudobou společností, a to ani v dobách, kdy si v ní teprve hledaly své místo.

Oproti dřívějšímu židovskému (i antickému) pojetí manželství a rodiny jako jediné smysluplné realizace života staví alternativu (nikoliv méněcennou) samotný Ježíš, a to jak svým životem, tak explicitně ve svém učení. Předkládá smysluplnou a důležitou variantu života v celibátu a panenství, která později přijala označení podle tří evangelních ctností – chudoby, čistoty a poslušnosti. Chudoba jako svoboda od stvořených věcí, čistota smýšlení a poslušnost Bohu i sobě navzájem je chápána jako podstatná i v manželském životě, což naznačuje nikoliv protikladnost obou těchto základních cest, nýbrž jakousi variantnost, přičemž obě tyto varianty se vzájemně doplňují. Chudoba, čistota a poslušnost v celibátu a panenství pak v sobě nese i jistý druh radikality. Je-li manželství službou zejména své rodině, celibát a panenství je službou všem. Nejde tu o rozdílnou kvalitu života, ta záleží v nasazení, s jakým je život služby žit ve zvoleném prostředí, nýbrž o rozdílný způsob tohoto života.³⁴

Institut života v celibátu a panenství se realizuje už v nejstarší prvokřesťanské církvi (na svou dobu v takové razanci revolučně), jak dokládají zejména biblické apoštolské listy a kniha Skutky apoštolů, ale i dochované mimobiblické texty. Typickým příkladem je autor většiny zmíněných listů, apoštol Pavel z Tarsu. Od příslušníka židovské nejvyšší vrstvy, farizea,³⁵ žáka proslulého rabiho Gamaliela (nejprestižnější duchovní autority Izraele své doby) a rovněž privilegovaného římského občana se očekávalo založení rodiny a zajištění pokračování rodu hned dvakrát – podle starého židovského i římského zvyku. Jeho volba nebyla způsobena jen vytižeností vzhledem k (jistě obdivuhodným) misijním cestám po celé Římské říši, šlo o naprosto svobodné rozhodnutí takto žít, což mělo podle něj smysl, i kdyby žádnou cestu nepodnikl.

V biblických textech se jmenovitě objevují i ženy žijící mimo manželství, zpočátku zejména výslovně vdovy, kterým bylo doporučováno se už dále nevdávat a pomáhat v církvi. Dosud byly vdovy uváděny spolu se sirotky jako ty, o něž se mělo pečovat a jim poskytovat almužnu. Změna je patrná: vdovy se z politováníhodných osob stávají plnohodnotnými členkami církve zastávajícími roli, jež náležela jenom jim a bez níž by křesťanské obci cosi chybělo.

Ženy prvotní církve

Na rozdíl od starozákonních textů je Nový Zákon díky užití aramejštině a zejména řečtině i díky soudobému způsobu myšlení současnému čtenáři bližší, a to i v českém překladu (i když nelze zapomínat na mnohé diference).

V evangeliích³⁶ popisujících Kristovo poselství a jeho život se objevuje množství žen-učednic,³⁷ které následovaly Ježíše spolu s muži a staraly se mimo jiné o hmotné zajištění této skupiny.³⁸ Byly tak vlastně živitelkami. Významné místo zastává Marie, matka Ježíšova, a to jak ve známých událostech jeho početí, narození a dětství, kde je patrný určitý Mariin primát před manželem Josefem, tak v událostech při a po Ježíšově utrpení, smrti a zmrtvýchvstání. Před sesláním Ducha svatého Bible výslovně zmiňuje, že ho v modlitbách očekávali apoštolové spolu s Marií.³⁹ Z těchto i jiných narážek je patrná úcta jí (už tehdy) přisuzovaná jako autoritě.

Nejstarší novozákonní události se nacházejí v evangeliích, jedinečnými dokumenty přibližujícími život prvokřesťanské církve jsou však především apoštolské listy.

Vznikaly z praktické potřeby, reagovaly na konkrétní situace v jednotlivých obcích a lze v nich najít mnoho narážek i na zcela profánní záležitosti.

Obecně jsou v apoštolských listech ženy (stejně jako muži) chváleny i kárány, a přes občasnou patriarchální rétoriku se nelze ubránit pocitu, že jsou ženy chápány jako partnerky, nikoliv jen ty "druhé". V opačném případě by adresáty listů a v nich obsažených rad, pokynů a proseb byli výhradně muži, což zdaleka nejsou. Namátkou lze zalistovat v listu Filipským, kde Pavel "domlouvá" patrně rozkmotřené Euodii a Syntyché, svědčí o jejich "zápasu za evangelium" (hlásání Kristova poselství) a řadí je mezi spolupracovníky.⁴⁰ Podobně například Tryfaina, Tryfósa, Persida či Julie v Římě.⁴¹ Z biblických textů a nejstarší tradice lze dovodit instituci ordinovaných⁴² jáhenek⁴³ (například Foibé v Kenchrejích), které vedle jáhnů zastávaly pozici koordinátorek pomoci pro chudé a potřebné a nepostradatelných akterek zejména při křestní a eucharistické liturgii.⁴⁴

V českých překladech Bible hojně užívané oslovení "bratři" rovněž příliš neobstojí. Řecké adelfoi (*adelfoi*) zdaleka není tak genderově vyhraněné; adelfh (*adelfe* sestra) a adelfov (*adelfos* bratr) jsou jazykově téměř totožné, plurál adelfoi byl podle všeho vnímán (a měl by být i překládán) jako "bratři a sestry".⁴⁵

Výše naznačený výklad není jen moderní interpretací, což naznačuje už existence všeobecně respektovaných žen v "netradičních" rolích během celých dějin církve.

Netradiční ženy?

V křesťanských dějinách Evropy vzniklo mnoho mimořádně zajímavých aktivit, na nichž nemalý podíl nesou ženy, a to nikoliv v rolích pomocnic (to taky), ale jako hlavní aktérky. Stačí učinit srovnání s jakoukoliv jinou kulturou, než je křesťanská, aby byl zjevný důvod, proč oprávněné požadavky na rovnoprávnost žen a mužů vznikají právě tady. Je totiž na čem stavět.

Vedle nesmírně záslužných a průkopnických žen v "tradičních" rolích jich je nemálo i v těch "netradičních". Lze zmínit Kateřinu Sienskou (1347–1380), dominikánskou terciářku⁴⁶ z měšťanské rodiny, která jako vyslankyně Florencie roku 1376 přesvědčila papeže Řehoře XI. k dlouho odkládanému návratu z Avignonu do Říma (papežův avignonský pobyt byl zdrojem nestability nejen pro Itálii, ale pro celou Evropu). Negramotná diplomatka obstála v politickém kotli, kde si lámali zuby i králové (včetně císaře Karla IV.). Cestu k úspěchu jí připravilo dřívější úsilí Brigity Švédské (1302–1373). Nebo Hildegardu z Bingenu (1098–1179), abatyši, mystičku, spisovatelku, první německou badatelku v přírodních vědách, lékařku, hudebnici a průkopnici ženského chorálního zpěvu, vyhledávanou rádčyni biskupů a korunovaných hlav. Nebo Anežku Českou (1215–1282), abatyši, mimo jiné zakladatelku mužského rytířského řádu Křížovníků s červenou hvězdou, "válečnou" diplomatku v jednání mezi jejím bratrem Václavem I. a synovcem Přemyslem Otakarem II. Nebo Terezii Velikou (1515–1582), reformátorku karmelitského řádu (nejen ženské, ale i mužské větve), mistryni španělské literatury (jen dopisů se dochovalo přes čtyři sta). Nebo konečně Edith Stein (1891–1942 Osvětim), konvertitku⁴⁷ z judaismu, karmelitku (pod jménem Terezie Benedikta od Kříže), filosofku, germanistku, Husserlovu žačku a asistentku, vysokoškolskou učitelku, překladatelku, autorku filosofických a teologických děl.

Tyto ženy lze stěží označit za bojovnice proti křesťanství. Byly církví kanonizovány,⁴⁸ a tak představeny jako životní vzory, záhy po své smrti (jen u Anežky to trvalo

poněkud déle); podle životopisů "žily v pověsti svatosti". Z těchto několika výjimečných žen jsou Kateřina Sienská a Terezie Veliká nazývány "učitelkami církve", což je titul udělovaný těm osobnostem, které nejvíc ovlivnily církevní dějiny (v pozitivním smyslu) a přispěly k novému (hlubšímu) vhledu do křesťanského učení; přičemž těmito tituly se příliš neplýtvá.

Je známo, jak lze dějiny upravovat, překrucovat a různě vykládat podle aktuální (nejen)politické situace. Vcelku dost historických osobností tím bylo postiženo. Což nutí minimálně zalistovat v literatuře trochu dřívější. Nejstarší životopis jedné ze zmíněných světic v mé knihovně se týká Hildegardy z Bingenu. Přes datum svého vydání (1856)⁴⁹ a poněkud archaický jazyk uvádí informace prakticky totožné s výše uvedenými, zvláště vyzdvihuje její rádcovské schopnosti a rovněž mystiku, s níž souvisí uváděná Hildegardina literární činnost.⁵⁰ Ve své době relativně levná "paperbacková" publikace určená širokému obyvatelstvu jistě nebyla nositelkou převratně nových myšlenek, spíše opakovala zavedené a čerpala ze starších textů. Přesto by nepochybně bylo zajímavé nahlédnout do ještě dřívější literatury.

Neviditelné kolo

Z Bible v různém rozsahu vychází dvě ze tří velkých monoteistických náboženství (judaismus a křesťanství, islám je biblickou zvěstí inspirován spíše okrajově). Kořeny nejstarších biblických knih tkví ještě před počátky rozvinuté evropské civilizace, s tím, že po většinu jejího vývoje ji Bible provází. Jako médium reflektuje realitu, ale rovněž ji velmi podstatně utváří, a to už od prvních ústně předávaných příběhů. V době, kdy křesťanství začalo na evropském kontinentě převládat,⁵¹ byl už kánon⁵² Bible prakticky uzavřený a žádné nové knihy nevznikly. Biblická interpretace tak zasáhla, pronikla a přeměnila dosavadní "evropská myšlení", společenské systémy, řády hodnot etc., což se pochopitelně významně dotklo i postavení žen, respektive mužů. Rovnoprávnost žen a mužů je tématem (post)moderní společnosti. Spolu s lidskými právy a mnohými dalšími tématy je implicitně i explicitně zakotvena v křesťanství a Bibli. Nezávisle na osobní víře v Boha a Bohu totiž evropská kultura (hodnoty) z křesťanství podstatně vychází, respektive je jím utvořena. Už proto, že zmiňovaná pojetí rovnoprávnosti lze jen těžko hledat někde jinde. Neexistuje moderna zastřešující všechny kultury, nýbrž je plodem jedné z nich. Také z toho důvodu je značně obtížné, respektive nemožné, budovat moderní multikulturní společnost (na rozdíl do multietnické), je-li ovšem kultura definována nejen jako pouhý folklór. Těžko lze v evropské kultuře akceptovat naprostou podřadnost ženy a dítěte vůči muži, neprostopustný kastovní systém a podobně. Možné je přijetí buď jednoho, nebo druhého pojetí, vzájemně jsou neslučitelné.

Post-moderní společnost bývá označována za post-křesťanskou (s různými výklady), což ovšem nejen nevylučuje, ale spíše potvrzuje výše uvedené. Kdyby nebylo kola, nebylo by ani auta. Přes silný motor, dobré rádio a příjemný interiér v kůži je možné nevnímat existenci kol. Přesto jsou to právě ona, která jsou stále jeho podstatou. Nelze se tedy divit, že mnohé moderní novinky lze nalézt i v nejstarších biblických textech. Lenivá povrchnost se ale léká hráze nesrozumitelné litery a odrazuje od jejího proražení. Ovšem co stojí opravdu za to, je vždycky náročné.

Autor, *1974, je teolog, kněz, doktorand na Katedře mediálních studií a žurnalistiky FSS MU v Brně.

Literatura:

- *Bible. Český ekumenický překlad* 1993. Praha: Česká biblická společnost.
- *Biblia hebraica stuttgartensia* 1990. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- *Biblií svatá* 1613. Kralice.
- Bič, Miloš a kol. (Starozákonní překladatelská komise) 1991. *Výklady ke Starému Zákonu. Díl I. Zákon*. Praha: Kalich.
- Butler, Judith 2003. *Trampoty s rodoum*. Bratislava: Aspekt.
- Cantalamessa, Raniero 1993. *Panenství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- *Didaché. Učení Páně skrze Dvanáct apoštolů národům* 1994. Hostinné: Stauros.
- Chesterton, Gilbert Keith 2000. *Ortodoxie*. Praha: Academia.
- Karlik, Hugo Jan 1856. *Životy Swatých a Swětic Božich. Díl čtvrtý*. Praha: Dědictví Swatojanské.
- Kazantzakis, Nikos 1993. *Chudásek Boží*. Praha: Odeon.
- *Novum testamentum graece et latine* 1984. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Pacner, Stanislav 1998. *Exegeze knih Starého Zákonu. Geneze 1–3. Skripta*. Olomouc: CMTF UP.
- Rich, Adrienne 1996. "Povinná heterosexuality a lesbická existencia" S. 13–17 in *Aspekt 1*. Bratislava.
- Schildberger, František 2004. *Uvažování o tématu Povrchnost – sedm poznámek. Rukopis*. Brno.

Internetové zdroje:

- *Chamiša chumšej Tora*. WWW: <http://olam.cz/download.html>
- *Nová Bible Kralická*. WWW: <http://www.theophilos.sk>

Poznámky:

- 1) Kérygma (z řečtiny) = základní zvěst, hlásání (svědectví o Kristu).
- 2) Viz Kazantzakis 1993.
- 3) Viz Chesterton 2000.
- 4) Srov. Bible, Evangelium podle Marka, 10. kapitola, 6. verš.
- 5) Srov. Schildberger 2004.
- 6) Srov. tamtéž.
- 7) Exegeze = výklad.
- 8) Viz mnohé české recenze k filmovým pašijím *Umučení Krista*, USA 2004, režie M. Gibson.
- 9) Eschatologie = nauka o posledních věcech člověka a světa.
- 10) Bible, kniha Genesis, 1. kapitola, 1. verš – 2. kapitola, 4. verš.
- 11) Srov. Pacner 1998: 22.
- 12) Srov. Pacner 1998: 41.
- 13) Viz babylónský epos *Enuma eliš*.
- 14) Srov. Bible, kniha Genesis, 1. kapitola, 27. verš.
- 15) Srov. Bič a kol. 1991: 25.

- 16) Srov. Bible, kniha Genesis, 1. kapitola, 28. verš.
- 17) Srov. Pacner 1998: 72–73.
- 18) Bible, kniha Genesis, 2. kapitola, 4.–25. verš.
- 19) Srov. Bible, kniha Genesis, 2. kapitola, 22. verš.
- 20) V závorkách dodatky autora a rozvedení zkratk (pro jasnější pochopení textu).
- 21) Dodatek autora.
- 22) Dodatek autora.
- 23) Bič a kol. 1991: 33–34.
- 24) Srov. Bič a kol. 1991: 34.
- 25) Srov. Bible, kniha Genesis, 3. kapitola, 20. verš.
- 26) Srov. Bible, První list apoštola Pavla Korintským, 11. kapitola, 12. verš.
- 27) Epištola = apoštolský list.
- 28) Srov. Bible, První list apoštola Pavla Korintským, 11. kapitola, 1.–16. verš; 7. kapitola.
- 29) Srov. Bible, Evangelium podle Matouše, 5. kapitola, 17.–19. verš.
- 30) Viz Butler 2003.
- 31) Viz Rich 1996.
- 32) Srov. Rich 1996: 15.
- 33) Latinské *contemplatio* = rozjímání.
- 34) Více srozumitelně o celibátu a panenství: Cantalamessa 1993.
- 35) Farizeové = soudobá židovská náboženská skupina (vzdělaná, zbožná a vlivná); Ježíš kritizuje jejich povrchnost a formalismus.
- 36) Řecké *eu angelion* = radostná zvěst.
- 37) Marie Magdalská, Marie, matka Jakubova, Salome a další.
- 38) Srov. Bible, Evangelium podle Marka, 15. kapitola, 40.–41. verš.
- 39) Srov. Bible, Skutky apoštolů, 1. kapitola, 13.–14. verš.
- 40) Srov. Bible, List apoštola Pavla Filipským, 4. kapitola, 2.–3. verš.
- 41) Srov. Bible, List apoštola Pavla Římanům, 16. kapitola.
- 42) Ordinance (právní termín) = ustanovení (ke službě).
- 43) Jáhenství (diakonát) = druh církevní služby. verš.
- 44) Srov. Bible, List apoštola Pavla Římanům, 16. kapitola, 1.–2.
- 45) Viz například nejnovější katolické liturgické překlady.
- 46) Příslušnice laického sdružení blízkého spiritualitě Řádu kazatelů (dominikánů).
- 47) Z latinského *convertio* = obrátit.
- 48) Svatořečeny.
- 49) Mimochodem jedenáct let před vydáním Marxova Kapitálu.
- 50) Srov. Karlik 1856: 751–758.
- 51) Ve čtvrtém století.
- 52) Řád (pravidlo) knih, které jsou považovány za biblické.

Dodatek:

Stručná struktura Bible:

Starý Zákon: (*do narození Ježíše Krista; "židovská" Bible*)

Knihy Mojžíšovy (Tóra): Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Kniha Jozue; Kniha Soudců; Kniha Rút; První a Druhá kniha Samuelova; První a Druhá kniha Královská; První a Druhá kniha Paralipomenon (Letopisů); Kniha Ezdráš; Kniha

Nehemjáš; Kniha Ester; Kniha Jób; Žalmy; Kniha Přísloví; Kniha Kazatel; Píseň Písní; Spisy proroků: Izajáš, Jeremjáš, Pláč, Ezechiel, Daniel, Ozeáš, Jóel, Ámos, Abdijáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofonjáš, Ageus, Zacharjáš, Malachiáš; + *takzvané deuterokanonické knihy (přijímané jen některými konfesemi jako biblické)*: Tóbijáš, Júdit, Přídavky k Ester, Kniha moudrosti, Sírachovec, Báruk, Přídavky k Danielovi, První a Druhá Makabejská.

Nový Zákon:

Evangelia podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana (*život a učení Ježíše Krista*); Skutky apoštolské (*život prvotní křesťanské církve*); Listy apoštolů: Římanům, První a Druhý Korintským, Galatským, Efezským, Filipským, Koloským, První a Druhý Tesalonickým, První a Druhý Timoteovi, Titovi, Filemonovi, Židům, Jakubův, První a Druhý Petrův, První až Třetí Janův, Judův; Zjevení apoštola Jana (Apokalypsa) (*proroctví*).